

**Аналітична записка з питань порівняльного
законодавства щодо інституту дифамації***

Анотація. В аналітичній записці досліджено міжнародні стандарти й судову практику щодо захисту честі, гідності та ділової репутації в контексті свободи вираження поглядів. Особлива увага приділена концепції підвищеної терпимості публічних осіб до критики та специфіці застосування стандарту «злочинного наміру» в американському праві. Розглянуто механізми реалізації «права бути забутим» згідно із Загальним регламентом про захист даних, а також критерії балансування між приватністю та інтересами суспільства в доступі до інформації. Проаналізовано правові підходи до розмежування фактичних тверджень та оціночних суджень у різних юрисдикціях. Документ також висвітлює проблему «стратегічних позовів проти участі громадськості».

Ключові слова: дифамація, публічні особи, право бути забутим, оціночні судження, практика Європейського суду з прав людини, анти-SLAPP.

ЗМІСТ

Вступ	4
Основна частина	4
<i>1. Захист публічних осіб від дифамації.</i>	4
<i>2. Право бути забутим.</i>	11
<i>3. Висловлювання оціночних суджень.</i>	17
Висновки	20

Вступ

У сучасному демократичному суспільстві свобода вираження поглядів є однією з фундаментальних засад, що забезпечує прозорість влади та активну участь громадян у політичному житті. Проте, реалізація цього права часто входить у конфлікт із необхідністю захисту репутації та приватного життя осіб, що обумовлює актуальність дослідження інституту дифамації.

Ключовим викликом є встановлення межі між легітимною критикою і протиправним наклепом. Міжнародні правові стандарти, зокрема й практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), виходять із того, що межі допустимої критики щодо публічних осіб є значно ширшими, ніж щодо приватних осіб, оскільки перші свідомо піддають себе громадському контролю.

Розвиток цифрових технологій актуалізував питання «права бути забутим», яке дозволяє особам вимагати видалення застарілої або нерелевантної інформації з інтернет-ресурсів. Це створює нові правові колізії між правом на приватність та інтересом суспільства у збереженні цілісності інформаційних архівів.

Іншим складним аспектом залишається юридична кваліфікація висловлювань. Розмежування доказових фактів і недоказових оціночних суджень є критично важливим для уникнення цензури й невиправданого обмеження свободи думки.

Важливим трендом останніх років стала боротьба зі зловживаннями судовими процедурами, відомими як SLAPP-позови, що мають на меті залякування критиків та журналістів. Україна, перебуваючи на шляху євроінтеграції, потребує імплементації відповідних захисних механізмів згідно з актами Європейського Союзу (далі – ЄС).

В Україні актуальність цих питань додатково підтверджується низкою законодавчих ініціатив, насамперед проектом Цивільного кодексу України (Кодексу права приватного) (реєстр. № 14394 від 22.01.2026), в якому оновлюються існуючі та включаються реально затребувані конструкції репутаційного та інформаційного захисту¹. Окрім того, 25 червня 2025 року за ініціативою Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова була створена спеціальна Робоча група з напрацювання ефективних механізмів протидії стратегічним позовам проти участі громадськості (або SLAPP – strategic lawsuit against public participation)².

Основна частина

1. Захист публічних осіб від дифамації.

Відповідно до практики Європейського суду з прав людини політичні дебати вимагають від політиків витримувати значну критику: межі допустимої критики ширші щодо політика як такого, ніж щодо приватної особи. На відміну від останньої, політик свідомо і неминуче піддає кожне своє слово та вчинок

---

¹ Проект Цивільного кодексу України (Кодексу права приватного). (реєстр. № 14394 від 22.01.2026). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69528>

² Склад Робочої групи з розробки законодавчих механізмів протидії SLAPP-позовам. URL: https://komsvobslova.rada.gov.ua/documents/w_group9skl/75807.html

ретельному контролю з боку журналістів і широкої громадськості і тому має проявляти вищий ступінь терпимості. Частина друга статті 10 Європейської конвенції з прав людини (далі також – Конвенція) дозволяє захищати репутацію всіх осіб і цей захист поширюється також на політиків; проте в таких випадках вимоги цього захисту мають зважуватися з інтересами відкритого обговорення політичних питань (*Lingens v. Austria*³).

Цей принцип застосовується до політиків на всіх рівнях – від президента до мерів і місцевих політиків (*Tuğalp v. Turkey*⁴); він означає, що закон, який надає підвищений захист главам держави та урядів, не відповідає духу Конвенції (*Otegi Mondragon v. Spain*⁵).

ЄСПЛ застосував той самий принцип і до публічних осіб, які не є політиками, зазначивши, що «межі критичних коментарів ширші, якщо йдеться про публічну особу, оскільки вона неминуче і свідомо піддає себе ретельній оцінці й тому має проявляти особливо високий ступінь терпимості» (*Kuliś v. Poland*⁶). Так було у справах, що стосувалися журналістів; викладача; директора мечеті; бізнесмена. Усі вони або шукали публічності, або могли бути піддані критиці через публічний характер своєї роботи чи зроблені ними публічні заяви⁷. Принцип однаково поширюється на неурядові організації та на осіб, які вступають у публічні дебати: «приватні особи або асоціації піддають себе контролю, коли входять у сферу публічних дебатів» (*Jerusalem v. Austria*⁸). Суд також зазначив, що «великі публічні компанії неминуче і свідомо піддають себе пильному розгляду і, як у випадку з бізнесменами, які ними керують, межі допустимої критики ширші щодо таких компаній» (*Steel and Morris v. the UK*⁹).

Суд підкреслив, що уряди мають терпіти ще більше критики, ніж політики: межі допустимої критики ширші щодо уряду, ніж щодо приватної особи або навіть політика. У демократичній системі дії чи бездіяльність уряду мають підлягати ретельному контролю не лише з боку законодавчої та судової влади, а й преси і громадської думки (*Dyuldin and Kislov v. Russia*¹⁰).

Інші обрані органи, такі як місцеві ради, належать до тієї самої категорії. Суд підкреслив, що «лише у виняткових обставинах можна виправдати захід, який забороняє висловлювання, що критикують дії чи бездіяльність обраного органу, такого як рада, посилаючись на захист прав або репутації інших» (*Lombardo v. Malta*¹¹).

Суд постановив, що публічні органи не можуть виправдовувати позови про наклеп як такі, що переслідують «законну мету захисту репутації інших» (*Mária*

³ *Lingens v. Austria*, App No. 9815/82 (ECtHR, 08.07.1986). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57523>

⁴ *Tuğalp v. Turkey*, Apps No. 32131/08, 41617/08 (ECtHR, 21.02.2012). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109189>

⁵ *Otegi Mondragon v. Spain*, App No. 2034/07 (ECtHR, 15.03.2011). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-103951>

⁶ *Kuliś v. Poland*, App No. 15601/02 (ECtHR, 18.03.2008). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-85484>

⁷ Guide for legal professionals on freedom of expression, SLAPPS and related ECHR standards. LEX/PAD_2025_11. June 2025. URL: <https://rm.coe.int/guide-for-legal-professionals-on-foe-slapps-and-echr-related-standards/488028918d>

⁸ *Jerusalem v. Austria*, App No. 26958/95 (ECtHR, 27.02.2001). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59220>

⁹ *Steel and Morris v. the UK*, App No. 68416/01 (ECtHR, 15.02.2005). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68224>

¹⁰ *Dyuldin and Kislov v. Russia*, App No. 25968/02 (ECtHR, 31.07.2007). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-82038>

¹¹ *Lombardo v. Malta*, App No. 7333/06 (ECtHR, 24.04.2007). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-80217>

Somogyi v. Hungary¹²). Аналогічно, державні установи та установи, що надають публічні послуги і/або фінансуються з публічних коштів, повинні терпіти більшу критику щодо своєї діяльності (Frisk and Jensen v. Denmark¹³). Те саме міркування застосовується до державних компаній, хоча Суд визнає, що вони можуть мати комерційну репутацію, яку слід захищати (Uj v. Hungary)¹⁴.

Окремі державні службовці також мають проявляти високий ступінь терпимості щодо своєї офіційної діяльності, хоча не на тому ж рівні, що й політики. У цьому контексті Суд зазначив, що може бути необхідним захищати їх від образливих нападів під час виконання обов'язків: «не можна стверджувати, що державні службовці свідомо піддають себе такому ж пильному контролю кожного свого слова й вчинку, як політики, і тому мають розглядатися на рівні останніх щодо критики їхніх дій» (Janowski v. Poland¹⁵). Суд вважає, що важливість посади службовця є суттєвим фактором – чим важливіша посада, тим більше критики він має терпіти (De Carolis and France Télévisions v. France)¹⁶.

Судді становлять окрему категорію. Відповідно до частини другої статті 10 Конвенції свободу вираження можна обмежувати, коли це необхідно в демократичному суспільстві для «збереження авторитету та неупередженості суду». Суд постановив, що це не означає, ніби вони поза критикою: «беручи до уваги, що судді є частиною фундаментального інституту держави, вони як такі можуть підлягати особистій критиці в межах допустимого, і не лише в теоретичному та загальному вигляді... Коли вони діють у своїй офіційній якості, вони можуть підлягати ширшим межам допустимої критики, ніж звичайні громадяни» (Morice v. France¹⁷).

Суд бере до уваги, наскільки відомим був заявник на момент стверджуваних наклепницьких висловлювань, ступінь допустимої критики щодо публічної особи, яка є ширшою, ніж щодо пересічних громадян, а також предмет висловлювань. Викладачі університетів, які спеціалізуються на правах людини, призначені органами державної влади в якості експертів у державному органі, відповідальному за консультування уряду з питань прав людини, не можуть порівнюватися з політиками, які повинні проявляти більший ступінь толерантності. Однак особи, які не є публічними, все ж можуть наражати себе на журналістську критику, публічно висловлюючи ідеї або переконання, які можуть викликати значні суперечки. Приватна особа також може потрапити в публічну сферу в силу свого зв'язку з публічною особою і таким чином стати вразливою до певного викриття, але національні суди повинні проявляти певну обережність, коли партнер публічної особи привертає увагу медіа лише через свої приватні або сімейні стосунки. У справі M.L. проти Словаччини, 2021, § 37 Суд непрямо

¹² Mária Somogyi v. Hungary, App No. 15076/17 (ECtHR, 16.05.2024). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-233633>

¹³ Frisk and Jensen v. Denmark, App No. 19657/12 (ECtHR, 05.12.2017). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-179218>

¹⁴ Uj v. Hungary, App No. 23954/10 (ECtHR, 19.07.2011). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105715>

¹⁵ Janowski v. Poland, App No. 25716/94 (ECtHR, 21.01.1999). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58909>

¹⁶ De Carolis and France Télévisions v. France, App No. 29313/10 (ECtHR, 21.01.2016). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-160220>

¹⁷ Morice v. France, App No. 29369/10 (ECtHR, 23.04.2015). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-154265>

погодився із висновками національних судів про те, що парафіяльний священник, хоча і не є відомим громадським діячем або високопоставленим церковним сановником, не може розглядатися як звичайна людина, а скоріше як публічна особа, від якої очікується більша терпимість до критики. У справі *McCann і Healy проти Португалії*, 2022, § 86 Суд зазначив, що після зникнення своєї доньки заявники звернулися до преси, а також до комунікаційних агентств і найняли прес-аташе. Хоча зрозуміло, що вони робили це, намагаючись використати всі можливі засоби для пошуку доньки, вони добровільно піддали себе увазі медіа і, таким чином, стали публічними особами, у результаті чого вони повинні проявляти більшу толерантність у цьому зв'язку. Слід, однак, мати на увазі, що за певних обставин, навіть якщо особа відома широкому загалу, вона може розраховувати на «законне очікування» захисту та поваги до свого приватного життя¹⁸.

Отже, обсяг захисту від дифамації залежить від статусу фізичної особи, зокрема від того, чи належить вона до так званих публічних осіб (*public figure*)¹⁹. Виокремлення такого правового модусу чи не вперше на нормативному рівні було здійснено у рішенні Верховного Суду США у справі «Нью-Йорк Таймс проти Саллівана» («*The New York Times v. Sullivan*», 1964)²⁰. Обґрунтуванням у цьому рішенні слугувало те, що публічні особи не вправі вимагати відшкодування шкоди, заподіяної неправдивими чи дискредитуючими відомостями, за винятком випадків, коли вони доведуть злочинний намір (*actual malice*). Для встановлення такого наміру необхідно довести, що заподіювач або знав, що його твердження є неправдивими, або, проявляючи грубу необережність, продемонстрував повну байдужість щодо встановлення правдивості чи неправдивості тверджень. У подальшому судова практика виокремила дві групи таких осіб. По-перше, до публічних осіб з власної волі (*voluntary public figures*) відносять тих, хто добровільно привертає суспільну увагу шляхом участі в суспільно значущій діяльності, виконуючи видатну роль у процесах, що мають загальний економічний, культурний, соціальний чи інший подібний суспільний інтерес, або виставляє себе чи результати своєї праці на всезагальний огляд²¹. Такими, приміром, є державні службовці високих рангів, естрадні артисти, професійні спортсмени, топ-менеджери тощо. По-друге, виділяють публічних осіб мимоволі (*involuntary public figures*), які не прагнули та не погоджувалися на гласність, але в силу своєї власної поведінки або іншим чином стали об'єктом легітимного суспільного інтересу²². Ця категорія включає: потерпілих від злочину, жертв нещасного випадку, звинувачених у вчиненні

¹⁸ Посібник зі статті 8 Європейської конвенції з прав людини: Право на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_8_ukr

¹⁹ Посикалюк О. О. Особисті немайнові права фізичних осіб в романській, германській, англо-американській системах приватного права : монографія. К. : Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва НАПрН України, 2011. 205 с.

²⁰ *The New York Times Co v. Sullivan*, 376 U.S. 254 (1964). URL: <http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?court=us&vol=376&invol=254>

²¹ *Bilney v. Evening Star Newspaper Co.* 406 A.2d 652 (Md. Ct. Appl. 1979). URL: <https://law.justia.com/cases/maryland/court-of-special-appeals/1979/21-september-term-1979-0.html>

²² *Sipple v. Chronicle Publishing Co.* (1984) 154 Cal.App.3d 1040. URL: <http://www.lawlink.com/research/caselevel3/60788>.

злочину, осіб, які вчинили героїчні вчинки, так само як осіб, що перебувають у близьких стосунках із публічними особами. Зазначені особи, будучи втягнутими в публічну полеміку, мають допускати певний рівень втручання з боку медіа. Допустиме втручання в приватне життя осіб, які набули статусу публічних як з власної волі, так і мимоволі, не обмежується обставинами, які породили щодо них суспільний інтерес. Вказаний інтерес легітимно охоплює, у розумних межах, інформацію про особу та факти її життя, які б за інших умов вважалися особистими²³.

Таким чином, actual malice – стандарт вини (fault) у праві про наклеп, який зазвичай вимагає, щоб відповідач знав про хибність наклепницького твердження або проявив недбалу (reckless) зневагу до істинності чи хибності твердження під час його оприлюднення. У багатьох юрисдикціях стандарт actual malice у справах про наклеп:

- застосовується, коли позивач є публічною особою, хоча може застосовуватися й в інших ситуаціях (наприклад, коли позивач – приватна особа, але справа стосується питання суспільного інтересу);
- є вищим, більш суворим стандартом вини.

Стандарт actual malice зазвичай вимагає наявності чітких і переконливих доказів того, що відповідач зробив наклепницьке твердження, знаючи, що воно було хибним, або з недбалої зневаги до його істинності чи хибності. У праві про наклеп actual malice відрізняється від express malice (common law malice), що означає намір відповідача завдати шкоди позивачу як основну мотивацію для наклепницького твердження²⁴. Насправді цілеспрямоване ухиляння від істини або навмисна зміна цитованого матеріалу, що призводить до істотної зміни змісту, може становити actual malice. Водночас actual malice часто важко довести, через що багато позовів про наклеп, поданих публічними особами в американських судах, не мають успіху.

Слід враховувати, що право про дифамацію не є однорідним у США. Кожен із 50 штатів США (а також Округ Колумбія) має власну правову систему, включно з власною галуззю деліктного права – переважно похідною від загального права (Common Law), але зміненою внаслідок законодавчих актів штатів і судових прецедентів. Водночас можливість кожного штату індивідуалізувати свої закони про дифамацію суттєво обмежується Конституцією США. Перша поправка забороняє «скорочувати свободу слова або преси», і Верховний суд США тлумачив цю заборону як накладання конкретних обмежень на здатність позивачів доводити й отримувати відшкодування за дифамацію.

Варто зауважити, що за останні кілька років в американському праві про наклеп з'явилася тенденція, започаткована низкою суддів Верховного суду та нижчих інстанцій, які поставили під сумнів подальшу життєздатність стандарту,

²³ Bilney v. Evening Star Newspaper Co. 406 A.2d 652 (Md. Ct. Appl. 1979). URL:

<https://law.justia.com/cases/maryland/court-of-special-appeals/1979/21-september-term-1979-0.html>

²⁴ Thomson Reuters Practical Law, Actual malice (Practical Law Glossary, n.d.). URL: [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/Glossary/PracticalLaw/Ic16d6f03728311ee8921fbef1a541940?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/Glossary/PracticalLaw/Ic16d6f03728311ee8921fbef1a541940?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true)

встановленого у справі *New York Times Co. v. Sullivan*, що вимагає від публічних осіб і посадових осіб доводити наявність *actual malice*²⁵.

Водночас у США набирає оберті тенденція прийняття так званих анти-SLAPP законів. Аббревіатура означає «Strategic Lawsuit Against Public Participation» (стратегічний позов проти участі громадськості) – позов, який подається особами чи організаціями з метою перешкоджати їхнім критикам у продовженні негативної публічності. SLAPP-позови не містять реальних юридичних претензій проти критиків. Люди подають SLAPP-позови, бо такими позовами можна тимчасово заборонити критикам робити публічні заяви проти позивача або, що частіше, змусити критиків витратити весь свій час і ресурси на захист у цих справах. Через здатність перешкоджати реалізації права на свободу слова понад 30 штатів ухвалили анти-SLAPP закони, які полегшують відповідачам у SLAPP-справах відхилити позов на початковому етапі – до того, як вони витратять значні кошти на адвокатські послуги²⁶. Закони передбачають подання клопотання про відхилення позову незабаром після його подачі, якщо позивач не вкаже на докази, які були б юридично достатніми, щоб дозволити присяжним винести рішення на користь позивача. Якщо таке клопотання задовольняється, позивача можуть зобов'язати сплатити витрати відповідача на адвокатів. Приклад ухвалення анти-SLAPP законів ілюструють зміни 2021 року до закону штату Нью-Йорк. Тепер він покладає на позивачів, незалежно від їхнього «публічного» статусу, тягар доведення *actual malice* – за винятком випадків, коли наклепницький зміст стосується «цілком приватної» справи. Це може бути початком тенденції до ухвалення подібного законодавства в інших штатах США²⁷.

Із цього приводу в ЄС прийнято Директиву (ЄС) 2024/1069 Європейського Парламенту та Ради від 11 квітня 2024 року про захист осіб, які беруть участь у громадській діяльності, від очевидно безпідставних позовів або зловживань судовими процедурами («Стратегічні позови проти участі громадськості»)²⁸. Окрім того, на думку Європейської Комісії (висловлену в Повідомленні Комісії про політику розширення ЄС Європейському Парламенту, Раді, Європейському економічному і соціальному комітету та комітету регіонів від 04.11.2025, SWD(2025) 759 final), залишаються проблемою в Україні випадки стратегічних судових позовів проти участі громадськості (SLAPP), пов'язані з журналістськими розслідуваннями²⁹. У червні 2025 року було створено робочу групу з розробки ефективних механізмів протидії SLAPP, також розпочато

²⁵ Zansberg S, How Best to Explain “Actual Malice” to Juries? For Starters, Don’t Use Those Words (Communications Lawyer, American Bar Association, 9 June 2023). URL: https://www.americanbar.org/groups/communications_law/publications/communications_lawyer/2023-summer/how-best-explain-actual-malice-juries-starters-dont-use-those-words/#2

²⁶ SLAPP suit. URL: https://www.law.cornell.edu/wex/slapp_suit

²⁷ Smith, J., & Brown, A. (2024). Defamation and privacy law in United States. Carter Ruck. Retrieved 2 March 2026. URL: <https://www.carter-ruck.com/law-guides/defamation-and-privacy-law-in-united-states>

²⁸ Directive (EU) 2024/1069 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on protecting persons who engage in public participation from manifestly unfounded claims or abusive court proceedings («Strategic lawsuits against public participation»). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1069/oj/eng>

²⁹ Ukraine 2025 Report. European Commission. Brussels, 4.11.2025. SWD(2025) 759. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/17115494-8122-4d10-8a06-2cf275eecd7_en?filename=ukraine-report-2025.pdf

законодавчу роботу з метою приведення законодавства у відповідність до *acquis* ЄС (Директива та Рекомендація Anti-SLAPP) у цій сфері, що також має забезпечити систематичний моніторинг таких випадків³⁰.

Європейський суд з прав людини безпосередньо не застосовує стандарт *actual malice* із права США, але у справі *Lingens v. Austria* (1986) Суд постановив, що стаття 10 Європейської конвенції з прав людини забороняє державі притягувати до відповідальності за наклеп у вигляді оціночних суджень про державного посадовця без доведення хибності. Однак, Європейський суд з прав людини загалом застосовує стандарт «добросовісності» та «пропорційності», який не захищає свободу слова так широко, як стандарт *actual malice*³¹.

Підтвердженням може слугувати правова позиція ЄСПЛ у справі «*Ramishvili v. Georgia*» від 03.02.2026³². Заявник, Міхеїл Рамішвілі, є громадянином Грузії, проживає в місті Тбілісі. Він є відомим адвокатом, який працював у низці гучних кримінальних справ у Грузії. У вересні 2017 року він захищав обвинуваченого у справі про замах на вбивство секретаря Патріарха та був запрошений до участі в прямому ефірі телевізійної програми. Під час цієї програми ведучий зателефонував відомому представнику духовенства Грузинської православної церкви – отцю І., який водночас був свідком обвинувачення. Останній назвав пана Рамішвілі «інформатором» і «провокатором», звинувативши його у передачі інформації спецслужбам. Пан Рамішвілі подав проти священнослужителя цивільний позов про захист честі та гідності, стверджуючи, що ці заяви завдали шкоди його професійній репутації. Тбіліський міський суд задовольнив позов. Однак це рішення було скасоване Тбіліським апеляційним судом, який, зокрема, визнав спірні висловлювання особистими оціночними судженнями отця І. Верховний суд у червні 2023 року підтвердив цю позицію, зазначивши, що пан Рамішвілі не надав достатніх доказів для спростування тверджень отця І. Грузинські суди застосували стандарт, запозичений із практики Верховного суду США у справі *New York Times Co. v. Sullivan* (1964), який вимагає від публічної особи довести наявність «malice» (*actual malice*). ЄСПЛ не оцінював абстрактну сумісність стандарту *actual malice* з Конвенцією. Натомість Суд зосередився на тому, що за конкретних обставин справи його застосування національними судами – у поєднанні з «абсолютним захистом» оціночних суджень та повною відсутністю обґрунтувань з боку відповідача, який через свого представника заявив, що йому нічого про фактичну основу не відомо, – призвело до надмірного тягара доказування та нездатності забезпечити баланс між статтями 8 і 10³³.

³⁰ Інформаційна довідка щодо балансу основоположних прав (статті 6 і 10 ЄКПЛ) у контексті взаємовідносин медіа та судової влади URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/law_judic_activ/inform_references-pravsud/76980.html

³¹ Carter E. Actual Malice in the Inter-American Court of Human Rights. *Communication Law and Policy*. 2013. vol. 18. no. 4. P. 395-423.

³² *Ramishvili v. Georgia*, App No. 4100/24 (ECtHR, 03.02.2026). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-248200>

³³ *Ramishvili v Georgia* – Protection of professional reputation of defence counsel and public defamatory statements – Violation of Article 8 ECHR. ECHR Caselaw. URL: <https://www.echr.caselaw.com/en/echr-decisions/ramishvili-v-georgia-protection-of-professional-reputation-of-defence-counsel-and-public-defamatory-statements-violation-of-article-8-echr>

2. Право бути забутим.

Право бути забутим отримало нормативне закріплення як «право на стирання» у статті 17 Загального регламенту про захист даних (GDPR)³⁴, який набув чинності 25 травня 2018 року і має пряму дію в усіх державах-членах ЄС без необхідності прийняття національних імплементаційних законів. Концепція права бути забутим виникла нещодавно. Так, у Франції її визнали ще наприкінці 1970-х як право вимагати видалення даних, що стали неадекватними; в Італії існує судова практика видалення біографічних фактів з архівів новин; у Німеччині це право розглядають як прояв загального особистого немайнового права (Allgemeine Persönlichkeitsrecht)³⁵.

Попри те, що концепція «права бути забутим» є відносно новою й ще формується, її практичне застосування вже набуло певних характерних рис. Спочатку це право виникало в національній практиці у зв'язку з повторною публікацією раніше оприлюдненої судової інформації, коли особа вимагала судового захисту проти повторного розповсюдження таких відомостей; згодом до цього додався аспект, пов'язаний з оцифруванням новинних матеріалів і їх широким розповсюдженням на вебсайтах видань. Особливу роль відіграє включення цих сайтів до індексів пошукових систем – так виникло поняття «права бути забутим в інтернеті», що стосується вимог про видалення, зміну або обмеження доступу до даних у мережі, спрямованих як проти видавців, так і проти операторів пошуку. У практичному вимірі реалізація цього права може призводити до застосування різних заходів: модифікації змісту архівної статті (видалення, редагування, анонімізації) або обмеження її доступності через технічні чи організаційні рішення з боку як самих видавців, так і пошукових сервісів. Захищаючи «право на забуття» особи, кожен із цих заходів одночасно обмежує право операторів пошукових систем або видавців на поширення інформації та пов'язане із цим право громадськості на її отримання. Отже, право на забуття має бути збалансоване з цими протилежними інтересами з урахуванням важливої ролі преси в демократичному суспільстві та ролі пошукових систем у забезпеченні доступності інтернет-контенту для громадськості.

Загальний регламент про захист даних визначив підстави стирання персональних даних: 1) немає більше потреби в персональних даних для цілей, для яких їх збирали чи іншим чином опрацьовували; 2) суб'єкт даних відкликає згоду, на якій ґрунтується обробка, та якщо немає іншої законної підстави для опрацювання; 3) суб'єкт даних заперечує проти обробки персональних даних, зокрема й профайлінгу та в цілях прямого маркетингу, і немає жодних першочергових законних підстав для обробки; 4) персональні дані оброблялися незаконно; 5) персональні дані необхідно стерти для дотримання встановленого законом зобов'язання; 6) персональні дані збирали у зв'язку з пропонуванням

³⁴ Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних). URL:- https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text

³⁵ Посикалюк О. О. Баланс між правом бути забутим та свободою слова: практика Суду ЄС та ЄСПЛ. Право на забуття: Зб. ст. за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ЕКУС, 2021. С. 86–103.

послуг інформаційного суспільства, на підставі згоди суб'єкта персональних даних, яку він надав, будучи дитиною, та не повністю усвідомлюючи ризики, пов'язані з їх обробкою (ст. 17(a) – 17(f)).

Робоча група з питань захисту фізичних осіб при обробці персональних даних (Робоча група за статтею 29)³⁶ запропонувала низку критеріїв, які необхідно враховувати при розгляді вимоги суб'єкта персональних даних про видалення результатів пошуку, які містять інформацію про нього, відповідно до права бути забутим. Цими критеріями є такі.

1. Чи стосуються результати пошуку суб'єкта персональних даних і чи відображаються такі результати на підставі пошуку за ім'ям суб'єкта даних?

2. Чи відіграє суб'єкт персональних даних значну роль у суспільному житті? Чи є суб'єкт персональних даних публічною особою?

3. Чи є суб'єкт персональних даних неповнолітнім?

4. Чи відповідають персональні дані дійсності?

5. Чи є персональні дані релевантними та ненадмірними?

6. Чи належать персональні дані до так званих «чутливих даних»?

7. Чи оновлюються дані? Чи є дані доступними довше, ніж це необхідно для цілей обробки?

8. Чи зазнає суб'єкт персональних даних шкоди внаслідок їх обробки?

9. Чи результат пошуку відсилає до інформації, що створює ризики для суб'єкта персональних даних?

10. Яка була підстава для обробки персональних даних та чи надав суб'єкт персональних даних згоду на їх обробку?

11. Чи була інформація опублікована в контексті журналістської діяльності?

12. Чи був суб'єкт, який оприлюднив персональні дані, уповноваженим або зобов'язаним зробити персональні дані загальнодоступними?

13. Чи стосуються дані кримінального правопорушення?

Європейська рада із захисту даних («EDPB») відповідно до свого Плану дій розробила настанови щодо застосування статті 17 Загального регламенту про захист даних³⁷. Відповідно, цей документ має на меті тлумачити «право бути забутим» у справах, пов'язаних із пошуковими системами, в контексті положень статті 17 GDPR. Є певні аспекти, які слід враховувати при застосуванні статті 17 GDPR щодо обробки даних операторами пошукових систем. У зв'язку із цим необхідно зазначити, що обробку персональних даних, яка здійснюється в контексті діяльності оператора пошукової системи, слід відрізнити від обробки, яка здійснюється адміністраторами сторонніх вебсайтів, таких як медіа, які публікують контент онлайн-газет. Якщо суб'єкт даних вимагає видалення певного контенту, це призведе до видалення цього конкретного контенту зі

³⁶ Guidelines on the implementation of the Court of Justice of the European Union judgment on «Google Spain and inc. v. Agencia Española De Protección De Datos (AEPD) and Mario Costeja González» C-131/12, Adopted on 26 November 2014 by the Article 29 Data Protection Working Party. URL: https://ec.europa.eu/newsroom/article29/item-detail.cfm?item_id=667236

³⁷ Настанови 5/2019 щодо критеріїв реалізації права на забуття (права бути забутим) у справах, пов'язаних із пошуковими системами, відповідно до GDPR. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/edpbguidelines201905rtbfssearchenginesafterpublicconsultationen-1uk-2.pdf>

списку результатів пошуку, що стосується суб'єкта даних, коли пошук, як правило, здійснюється за його або її ім'ям. Однак, такий контент все ще буде доступний за іншими критеріями пошуку. Запити на вилучення не призводять до повного видалення персональних даних. Окрім того, персональні дані не будуть видалені ані з вебсайту-джерела, ані з індексу та кешу оператора пошукової системи. Наприклад, суб'єкт даних може вимагати вилучення з індексу пошукової системи персональних даних, які були отримані із медіа, наприклад, із газетної статті. У цьому випадку посилання на персональні дані може бути вилучене з індексу пошукової системи; однак стаття, про яку йдеться, все ще залишатиметься під контролем медіа та може бути відкритою і загальнодоступною, навіть якщо її більше не буде видно в результатах пошуку за запитами, які включають ім'я суб'єкта даних.

Вперше Суд ЄС застосував право бути забутим у справі *Google Spain v. Costeja* (C-131/12, 13.05.2014)³⁸. У цій справі Суд ЄС визнав, що оператори пошукових систем є суб'єктами обробки персональних даних і можуть бути зобов'язані видаляти посилання з результатів пошуку за ім'ям особи. Суд сформулював дві площини балансу:

- перший рівень – баланс між законними інтересами контролера або третьої сторони та правами суб'єкта персональних даних, зокрема правом на приватне життя (посилання на ст. 7(f) Директиви 95/46/ЄС);

- другий рівень – необхідність встановлення вагомих підстав, які обґрунтовують заперечення суб'єкта проти подальшої обробки його даних, з урахуванням усіх обставин конкретної справи (§ 75–76 рішення).

Суд підкреслив, що економічний інтерес оператора пошукової системи не може сам по собі виправдати втручання в приватне життя, але також визнав, що права суб'єкта «переважають, як правило, інтерес користувачів Інтернету», хоча баланс може змінюватися залежно від характеру інформації, її чутливості та суспільного інтересу (§ 81). Суд також перелічив умови, які мають бути встановлені при розгляді вимоги про видалення: дані мають стосуватися особи, бути достовірними, оприлюдненими в інтернеті на законних підставах, і з урахуванням часу та інших обставин виявитися неадекватними, нерелевантними або надмірними (§ 93–96).

Європейський суд з прав людини у своїй практиці розглядав низку справ, пов'язаних із запитами на видалення, зміну, анонімізацію або деіндексацію новинних матеріалів, що містили персональні дані фізичних осіб. Такі позови розглядалися за ст. 8 Конвенції, коли ініціаторами були приватні особи, які посилалися на право на повагу до приватного життя (наприклад, *Węgrzynowski and Smolczewski v. Poland*³⁹, *M.L. and W.W. v. Germany*⁴⁰). Натомість звернення від журналістів, редакторів або власників медіа, які апелювали до свободи

³⁸ Case C- 131/ 12, *Google Spain SL v. Agencia Española de Protección de Datos (AEPD) and Mario Costeja González*, judgment of 13 May 2014 (Grand Chamber) (ECLI:EU:C:2014:317). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62012CJ0131>

³⁹ *Węgrzynowski and Smolczewski v. Poland*, App No. 33846/07. (ECtHR, 16.07.2013). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122365>

⁴⁰ *M.L. and W.W. v. Germany*, Apps No. 60798/10, 65599/10. (ECtHR, 28.06.2018). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-183947>

вираження поглядів, розглядалися в контексті ст. 10 (зокрема, *Biancardi v. Italy*⁴¹; *Mediengruppe Österreich GmbH v. Austria*⁴²; *Hurbain v. Belgium*⁴³).

У справі *Węgrzynowski and Smolczewski v. Poland* заявники, які виграли справу про наклеп, вимагали видалення статті із сайту газети. Національні суди зобов'язали публікувати вибачення і стягнули штрафи, але відмовили у видаленні статті з інтернет-архіву. ЄСПЛ встановив відсутність порушення ст. 8, вказавши, що суди не повинні «переписувати історію», зобов'язуючи видалити всі сліди публікацій, навіть якщо вони були визнані неправомірними; видалення могло б прирівнюватися до цензури (§ 66). Це рішення підкреслює вагу суспільного інтересу та свободи слова при оцінці вимог про видалення.

У справах *Rotaru v. Romania*⁴⁴, *Segerstedt-Wiberg v. Sweden*⁴⁵, *M. M. v. The United Kingdom*⁴⁶ та *Delfi AS v. Estonia*⁴⁷ ЄСПЛ розглядав співвідношення приватності та публічного інтересу, враховуючи статус особи, характер інформації, давність і ступінь поширення. У низці рішень ЄСПЛ підкреслював, що публічні архіви преси та матеріали, що мають значення для суспільства, користуються високим рівнем захисту свободи слова, і обмеження доступу до них вимагає вагомих підстав.

Зокрема, у справі *Biancardi v. Italy* Суд уперше розглянув питання сумісності зі ст. 10 цивільного позову проти журналіста, який відмовився деіндексувати в інтернеті конфіденційну інформацію про кримінальні провадження щодо приватних осіб, і залишив ці матеріали у вільному доступі всупереч запереченням зацікавлених осіб. У цій справі не ставилося питання про анонімізацію особи в онлайн-публікації. Суд відзначив, що стаття залишалася загальнодоступною протягом восьми місяців після офіційного звернення з проханням про її видалення. Суворість санкції – відповідальність за цивільним, а не кримінальним правом – і сума присудженої компенсації не видалися надмірними.

У справі *Mediengruppe Österreich GmbH v. Austria* (2022) Суд розглядав питання публікації відомостей про минуле особи та законність судового заборонного припису, яким зобов'язали щоденну газету утриматися від розповсюдження певної інформації, пов'язаної опосередковано з передвиборчою кампанією кандидата на посаду президента. Газета опублікувала фото брата офіс-менеджера кандидата та повідомила, що той нібито був «засудженим неонацистом». Між датою засудження і публікацією минуло понад двадцять років, а з моменту звільнення – близько сімнадцяти років; до того ж судимість уже була вилучена з кримінального досьє. Національний вищий суд, вказавши на відсутність часового та фактичного зв'язку, заборонив публікацію фотографій

⁴¹ *Biancardi v. Italy*, App No. 77419/16 (ECtHR, 25.11.2021). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-213827>

⁴² *Mediengruppe Österreich GmbH v. Austria*, App No. 37713/18 (ECtHR, 26.04.2022). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-216975>

⁴³ *Hurbain v. Belgium*, App No. 57292/16 (ECtHR, 04.07.2023). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-225814>

⁴⁴ *Rotaru v. Romania*, App. No. 28341/95. (ECtHR, 4 May 2000). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58586>

⁴⁵ *Segerstedt-Wiberg and others v. Sweden*, App No. 62332/00. (ECtHR, 6 June 2006). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75591>

⁴⁶ *M. M. v. The United Kingdom*, App No. 24029/07. (ECtHR, 13 November 2012). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-114517>

⁴⁷ *Delfi AS v. Estonia*, App No. 64569/09. (ECtHR, 16.06.2015). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-155105>

брата без його згоди у разі одночасного згадування про колишню судимість. ЄСПЛ не виявив порушення ст. 10, звернувши увагу на значний проміжок часу, втрату «сумнозвісної» репутації, відсутність подальших правопорушень, важливість реінтеграції осіб, що відбули покарання, та їхній законний інтерес уникати постійного нагадування про минулі судимості.

Що стосується веб-архівів медіа, Суд підкреслив, що їх контекст відрізняється від первинної публікації (див. *Hurbain v. Belgium*, § 205): ключовим є питання подальшої доступності інформації в інтернеті, а не сама первісна публікація (§ 174). У справі *Węgrzynowski and Smolczewski v. Poland* відмова національних судів вилучити з інтернет-архіву статтю, яка завдавала шкоди репутації адвоката, була визнана сумісною зі ст. 8 (§§ 60–70). ЄСПЛ наголосив, що суди не повинні «переписувати історію», наказуючи видаляти всі сліди минулих публікацій, навіть якщо ті були визнані неправомірними; водночас законний інтерес громадськості в доступі до інтернет-архівів преси захищається ст. 10 (§ 65).

У справі *M.L. та W.W. проти Німеччини* двоє осіб, які були засуджені за вбивство і відбули покарання, через чотирнадцять років після звільнення зверталися з проханням видалити з веб-архіву газети їхні фотографії та повні імена, прагнучи розпочати нове життя поза пильною увагою громадськості. Суд не вбачав порушення ст. 8 Конвенції, виходячи з того, що суспільний інтерес у збереженні точних і об'єктивних архівів має перевагу (§ 116). При цьому Суд врахував низку обставин: повідомлення й надалі сприяли обговоренню питань суспільного інтересу; заявники не були повністю приватними, невідомими особами; вони самі зверталися до медіа після вироку з метою поновлення провадження; матеріали подавалися об'єктивно й без наміру принизити репутацію; а також обмежену доступність інформації в архіві (§§ 98–115).

У справі *Hurbain v. Belgium* (ВП, 2023) Суд переглянув свою практику й уточнив критерії для зіставлення прав за ст. 8 і ст. 10 у випадках подальшої доступності електронної архівної версії статті, опублікованої близько двадцяти років тому, що містила точний звіт про смертельну аварію; національні суди зобов'язали видавця анонімізувати архівну публікацію на підставі «права на забуття» водія, який спричинив аварію. Суд визнав, що постійна доступність такої інформації може завдавати значної шкоди репутації, сприяти створенню профілю особи та викривленому сприйняттю, але підкреслив, що «право на забуття» не є автономним правом Конвенції і застосовується лише в певних випадках; при балансуванні прав слід враховувати характер інформації, час, що минув від подій і публікації, сучасний інтерес до матеріалу, відомість особи та її поведінку після подій, негативні наслідки подальшої доступності, ступінь доступності в цифрових архівах і вплив заходів на свободу вираження та пресу. Суд наголосив на необхідності комплексної оцінки кількох критеріїв одночасно, збереження цілісності архівів преси та застосування лише тих заходів, що суворо необхідні; у конкретній справі національні суди правильно врахували серйозність фактів, відсутність суспільного чи наукового інтересу, незначну відомість особи та серйозну шкоду від тривалої доступності статті, і анонімізація

була визнана пропорційним і здійсненим засобом захисту приватного життя, тож порушення ст. 10 не виявлено.

Необхідно звернути увагу, що практика обох судів взаємопов'язана: Суд ЄС посилається на ст. 8 Конвенції у своїх рішеннях, а ЄСПЛ використовує аргументи, що виникли в контексті захисту персональних даних у ЄС. Взаємодія спрямована на гармонізацію підходів, хоча кожен суд зберігає свою методологію: Суд ЄС – через призму відповідності нормам захисту даних ЄС; ЄСПЛ – через призму позитивних обов'язків держави за Конвенцією.

18 лютого 2026 року Європейська рада із захисту даних (EDPB) ухвалила звіт в рамках Координованої системи правозастосування (CEF) щодо права бути забутим (стаття 17 GDPR)⁴⁸. У цій ініціативі взяли участь 32 національні наглядові органи, які перевіряли, як компанії та державні установи обробляють запити громадян на видалення їхніх персональних даних. Основний висновок звіту полягає в тому, що попри поширеність цього права, його ефективне виконання залишається серйозним операційним викликом для контролерів через складність балансування між приватністю та іншими юридичними зобов'язаннями. Звіт слугуватиме основою для подальших наглядових дій на рівні ЄС, спрямованих на гармонізацію практики застосування GDPR та захист прав громадян у цифровому середовищі. Нижче наведено сім повторюваних проблем, висвітлених у звіті, та рекомендації для кожної з них (Табл. 1).

Таблиця 1

Рекомендації щодо вдосконалення можливості реалізації права бути забутим

Проблема	Рекомендації
Відсутність документованої та оновленої внутрішньої процедури для обробки запитів на стирання	Контролерам: розробити, документувати й регулярно оновлювати внутрішні процедури для обробки запитів на стирання. Наглядовим органам: надати орієнтири, шаблони та приклади процедур.
Відсутність або недостатнє навчання персоналу	Контролерам: забезпечити регулярне специфічне навчання для персоналу, що обробляє запити на стирання. Наглядовим органам: підготувати та поширювати навчальні матеріали і ресурси.
Недостатня інформація для суб'єктів даних	Контролерам: оновлювати політики конфіденційності та надавати зрозумілі інструкції щодо реалізації права на стирання. Наглядовим органам: публікувати шаблони форм для подання запитів і роз'яснення для суб'єктів даних.
Зловживання та правова невизначеність щодо винятків для відмови у стиранні	Контролерам: залучати юридичні та комплаєнс-підрозділи при прийнятті рішень про відмову або відстрочку. Наглядовим органам: надати цільові роз'яснення щодо застосування винятків.

⁴⁸ European Data Protection Board, Implementation of the Right to Erasure by Controllers: EDPB CEF Report 2025 (EDPB, 2025). URL: https://www.edpb.europa.eu/system/files/2026-02/edpb_cef-report_2025_right-to-erasure_en.pdf

Проблема	Рекомендації
Труднощі з визначенням і додержанням строків зберігання	Контролерам: документувати строки зберігання та правові підстави в політиках і реєстрах обробки. Наглядовим органам: випустити практичні вказівки щодо встановлення та реалізації строків зберігання.
Видалення персональних даних у контексті резервних копій	Контролерам: впроваджувати процедури безпечного видалення/очищення даних у резервних копіях. Наглядовим органам: надати практичні вказівки щодо обробки резервних копій і тлумачення «без невинуватої затримки».
Труднощі з анонімізацією як відповіддю на запити на стирання	Контролерам: застосовувати надійні методи анонімізації та документувати їх ефективність. Наглядовим органам: продовжувати видавати практичні, застосовні вказівки щодо анонімізації.

3. Висловлювання оціночних суджень.

Очевидно, що право про наклеп має розрізняти твердження фактів і оціночні судження. Це пояснюється тим, що існування фактів можна довести, тоді як істинність оціночного судження не піддається доказуванню. Як зазначив ЄСПЛ, із цього випливає, що вимога довести істинність оціночного судження неможлива для виконання і сама по собі порушує свободу думки⁴⁹.

У США усталено, що думки щодо питань суспільного інтересу не підлягають переслідуванню, тобто вони користуються повним конституційним захистом. Два типи висловлювань отримують такий захист: ті, що «не містять доведення хибної фактичної конотації», і ті, які «не можуть розумно тлумачитися як виклад фактичних тверджень»⁵⁰.

В Англії, так само як і в США, визнається, що деякі висловлювання думки не підлягають переслідуванню. Проте у США такий аналіз зазвичай є частиною *prima facie* позову позивача, оскільки в делікті, що ґрунтується на висловлюванні, федеральна конституція вимагає від позивача довести, що відповідач опублікував хибне твердження факту. Отже, якщо виникає питання, чи була думка насправді твердженням факту або натякала на хибні факти, тягар доказування і ризик недоведеності лежать на позивачі. Натомість в Англії це питання зазвичай розглядається в контексті заперечення по суті, яке дозволяє відповідачу уникнути відповідальності за певні висловлювання думки. Таким чином, в Англії тягар доказування і ризик недоведеності покладаються на відповідача⁵¹.

Так, у статті 3 Закону Англії про дифамації 2013 року⁵² зазначається, що відповідач може заперечувати проти позову у справі про наклеп, посилаючись на оціночні судження (*honest opinion*), якщо доведе, що виконано такі умови:

⁴⁹ *Dichand and others v. Austria*, App No. 29271/95 (ECtHR, 26.02.2002). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60171>

⁵⁰ *Milkovich v. Lorain Journal*, 497 U.S. 1 (1990). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/497/1/>

⁵¹ Johnson V. R., *Comparative Defamation Law: England and the United States*. University of Miami International and Comparative Law Review. 2016. Volume 24. Issue 1. URL: <https://repository.law.miami.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1287&context=umiclrl>

⁵² Defamation Act 2013. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2013/26>

1) оспорюване висловлювання було вираженням думки; 2) оспорюване висловлювання вказувало, загалом або конкретно, на підставі такої думки; 3) добросовісна особа могла б поділяти таку думку на підставі (а) будь-якого факту, що існував на момент публікації оспорюваного висловлювання; (б) будь-чого, що стверджувалося як факт у привілейованому повідомленні, опублікованому до оспорюваного висловлювання (наприклад, публікація з питань суспільного інтересу, рецензоване повідомлення в науковому або академічному журналі, репортажі судових проваджень).

У праві Німеччини також розмежовується твердження факту та оціночне судження у справах про дифамацію. Проте, провести таке розмежування не завжди просто, оскільки оціночні судження й факти часто змішуються в одному висловлюванні. Під фактами розуміють усі обставини, процеси або події теперішнього чи минулого, які піддаються доказуванню. Це також може включати внутрішні факти, такі як мотиви або наміри, настільки, наскільки вони зовні впізнавані. Оціночні судження – це всі суб’єктивні оцінки, судження або висновки, що мають характер думки і не підлягають доказуванню. Оціночні судження, отже, є особистими думками, тому особи, які роблять образливі висловлювання, часто посилаються на своє право на свободу вираження думок відповідно до частини першої статті 5 Основного закону Німеччини⁵³. Однак, межа свободи вираження досягається у випадку «наклепницької критики», яку розуміють як образливе висловлювання, що вже не служить обговоренню питання, а лише має на меті принизити й дискредитувати особу. Питання про те, коли ця межа перейдена, завжди має розглядатися й оцінюватися в конкретній індивідуальній справі з урахуванням особливих обставин⁵⁴.

Відмінною рисою японського права про дифамацію є те, що оціночне судження може становити дифамацію за деліктним (цивільним) правом. Що стосується кримінального права, то особу, яка висловила думку, не карають, оскільки для кваліфікації наклепу необхідне твердження факту; проте в деліктному праві такого обмеження немає, тож навіть думка може спричинити цивільну відповідальність, якщо вона є висловленням з наміром до приниження чи зменшення репутації особи в суспільстві.

У справі про наклеп, вчинений шляхом висловлення думки або критики, що ґрунтується на факті, Верховний суд Японії постановив, що «якщо акт висловлення думки або критики стосується питань суспільного інтересу і здійснювався виключно в інтересах громадськості, і якщо припущений факт, на якому ґрунтувалася думка або критика, доведено істинним у своїй суттєвій частині», то відповідач не нестиме відповідальності за відшкодування збитків, «якщо тільки думка або критика не становить особистої образи або інакше не виходить за межі звичайної думки чи критики»⁵⁵.

⁵³ Основний закон Федеративної Республіки Німеччина. URL: https://www.bundestag.de/resource/blob/1033364/grundgesetz_uk.pdf

⁵⁴ Defamation Lawyers in Germany: Legal Solutions Made in Germany. URL: <https://se-legal.de/services/criminal-defense-lawyer/defamation-libel-lawyer-germany/?lang=en>

⁵⁵ Supreme Court, 3rd Petty Bench, 9 September 1997, 51 Minshū 3804; Supreme Court, 1st Petty Bench, 21 December 1989, 43 Minshū 2252. Kajiwara K. Tort Liability for Hate Speech in Japan. In: Higaki S, Nasu Y, eds. Hate Speech in Japan: The Possibility of a Non-Regulatory Approach. Cambridge University Press; 2021:187-206.

В іншій справі Верховний суд Японії підтвердив важливість захисту свободи вираження в процесах про наклеп: вимога притягнення особи до відповідальності за протиправний вчинок різниться у випадку наклепу шляхом висловлювання фактів і наклепу шляхом висловлення думки чи коментаря, і особа, яка висловила думку чи коментар, не вважається такою, що вчинила протиправний вчинок, якщо лише зміст такої думки чи коментаря, незалежно від того, чи є він обґрунтованим або розумним, не доходить до приниження іншої особи або не виходить за межі думки чи коментаря, оскільки свобода висловлювати думку чи коментар має вважатися ядром свободи вираження, що є суттєвим для демократичного суспільства, і тому має бути ретельно захищена⁵⁶.

Практика ЄСПЛ визнає необхідність розрізнення фактичних заяв, з одного боку, та суб'єктивних оцінок – з іншого. Якщо існування фактів можна довести, то істинність суб'єктивної оцінки ніяк довести неможливо (*Lingens v. Austria*, § 46).

Зокрема, стосовно фактичних тверджень Суд постановив, що «презумпція недостовірності» таких тверджень – тобто обов'язок особи довести їх достовірність – не обов'язково суперечить Конвенції за умови, що відповідачу надається реальна можливість довести, що твердження було правдивим (*Udovychenko v. Ukraine*⁵⁷, § 44). Водночас у таких справах Суд також зазначав, що заявник, який був явно залучений до публічного обговорення важливого питання, не повинен бути зобов'язаний дотримуватися більш суворого стандарту, ніж стандарт прояву належної ретельності, оскільки за таких обставин обов'язок доведення фактичних тверджень може позбавити заявника захисту, наданого статтею 10 (*Udovychenko v. Ukraine*, § 44).

Вимогу довести істинність суб'єктивної оцінки неможливо виконати, а власне вимога порушує право на свободу думки, яка є фундаментальною частиною права, закріпленого статтею 10 (*Morice v. France*⁵⁸, § 126). Проте, навіть у тих випадках, коли твердження є суб'єктивною думкою, для його підтвердження має існувати достатнє фактологічне підґрунтя, інакше воно буде надмірним (*Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France*⁵⁹, § 55).

Суд підкреслив, що у випадках, коли національне законодавство або суди не встановлюють різницю між суб'єктивними оцінками та констатацією фактів, що рівносильно вимозі доведення істинності суб'єктивної оцінки, – це є невибірковим підходом до оцінки формулювання та, на думку Суду, несумісно зі свободою думок, основоположним елементом статті 10 Конвенції. Відповідно, у декількох справах Суд відмітив, що не було встановлено різницю між фактами та суб'єктивними оцінками. Класифікація заяви як факту або як суб'єктивної оцінки – це питання, яке передусім належить до сфери розсуду національних органів влади, зокрема національних судів. У контексті свого розгляду Суд іноді

⁵⁶ Supreme Court, 1st Petty Bench, 15 July 2004, 58 Minshū 1615. Цитується за: Kajiwara K. Tort Liability for Hate Speech in Japan. In: Higaki S, Nasu Y, eds. Hate Speech in Japan: The Possibility of a Non-Regulatory Approach. Cambridge University Press; 2021:187-206.

⁵⁷ Udovychenko v. Ukraine, App No. 46396/14 (ECtHR, 23.03.2023). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-223654>

⁵⁸ Morice v. France, App No. 29369/10 (ECtHR, 23.04.2015). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-154265>

⁵⁹ Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France, Apps No. 21279/02, 36448/02 (ECtHR, 22.10.2007). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-82846>

ставити під сумнів класифікацію, яку проводять національні органи влади у зв'язку з цим, вважаючи, що заяви, які оскаржуються, є суб'єктивною оцінкою, істинність якої неможливо довести або, як альтернатива, що вони мають розглядатися як фактичні.

Для того, щоб провести розмежування між твердженням, заснованим на фактах, і суб'єктивною оцінкою, необхідно взяти до уваги обставини справи та загальний тон висловлювань, оскільки судження з питань, що становлять суспільний інтерес, можуть на цій підставі становити оціночні судження, а не твердження щодо фактів. Необхідність встановлення зв'язку між суб'єктивною оцінкою та підтверджувальними фактами може бути різною у кожному випадку залежно від конкретних обставин. Питання про вимогу наявності (достатнього) фактологічного підґрунтя має оцінюватися з урахуванням інших відповідних параметрів для визначення пропорційності втручання у свободу вираження поглядів. Наприклад, різниця між констатацією факту та суб'єктивною оцінкою має менше значення там, де заяви, що оскаржуються, робляться в ході жвавих політичних дебатів на місцевому рівні, і де виборні посадові особи та журналісти повинні мати широку можливість для критики дій місцевої влади, навіть якщо зроблені заяви можуть не мати чіткого фактологічного підґрунтя⁶⁰.

Висновки

На основі проведеного аналізу міжнародних стандартів та судової практики можна сформулювати такі ключові положення.

1. Рівень захисту репутації особи прямо залежить від ступеня її публічності. Межі допустимої критики є найширшими щодо урядових структур та професійних політиків, проте вони поступово звужуються для державних службовців, суддів та осіб, які стали публічними «мимоволі».

2. Хоча стандарт *actual malice* є потужним інструментом захисту свободи слова, його надмірне або некритичне застосування в національній практиці (як демонструє справа *Ramishvili v. Georgia*, 2026) може створити нездоланий тягар доказування для позивача. Національні суди мають дотримуватися концепції «справедливого балансу», де захист суспільного інтересу не призводить до повної безкарності за поширення фактично недостовірної інформації.

3. Враховуючи вимоги Європейської Комісії та положення Директиви (ЄС) 2024/1069, пріоритетним завданням для України є розробка законодавчих запобіжників проти стратегічних позовів. Це має включати механізми швидкого відхилення очевидно безпідставних позовів проти журналістів та активістів на ранніх стадіях.

4. Право бути забутим не є абсолютним; воно завжди вимагає балансу з правом на свободу слова і доступ до інформації. Суд ЄС сформулював структурований підхід (два рівні балансу) і критерії для оцінки запитів про видалення інформації, що знайшли відображення в практиці операторів пошуку.

---

⁶⁰ Посібник зі статті 10 Європейської конвенції з прав людини: Свобода вираження поглядів. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_10_ukr

Практика ЄСПЛ продовжує дотримуватися принципу, що цифрові архіви медіа є частиною історичної спадщини. Повне видалення матеріалів є крайнім заходом; пріоритетним засобом захисту тепер визнається анонімізація персональних даних у тексті, що дозволяє зберегти суть публікації, мінімізуючи шкоду для особи (*Hurbain v. Belgium*).

5. Звіт EDPB 2026 року підтверджує, що найбільшою проблемою залишається відсутність єдиних технічних і процедурних стандартів для контролерів даних. Для України це означає необхідність не лише імплементації статті 17 GDPR, а й розробки чітких роз'яснень для бізнесу та медіа щодо обробки таких запитів.

6. Ключовим для захисту від дифамації є розмежування фактичних тверджень, істинність яких можна довести, та оціночних суджень, вимога доведення яких є невиконуваною і порушує свободу думки. Хоча підходи до розподілу тягаря доказування та кваліфікації деліктів у різних державах різняться, спільною залишається вимога щодо наявності достатнього фактологічного підґрунтя для суб'єктивних оцінок. Остаточна правова оцінка висловлювання залежить від контексту, загального тону та суспільного інтересу.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

* Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.